

טובע הדבר'ס

החברה לחקר האדם והסובב

גיליון 311 | ספטמבר 2021

< וינה

< איסלנד - פייראדאלספייל

ההר הגועש

< "כיבוש" הר הגעש נאהרואוי

בניו-זילנד

< העורבים בישראל ובעולם

< שועל מצוי

< ביומימיקרי - ממעוף הציפור

לפיתוחים פורצי דרך

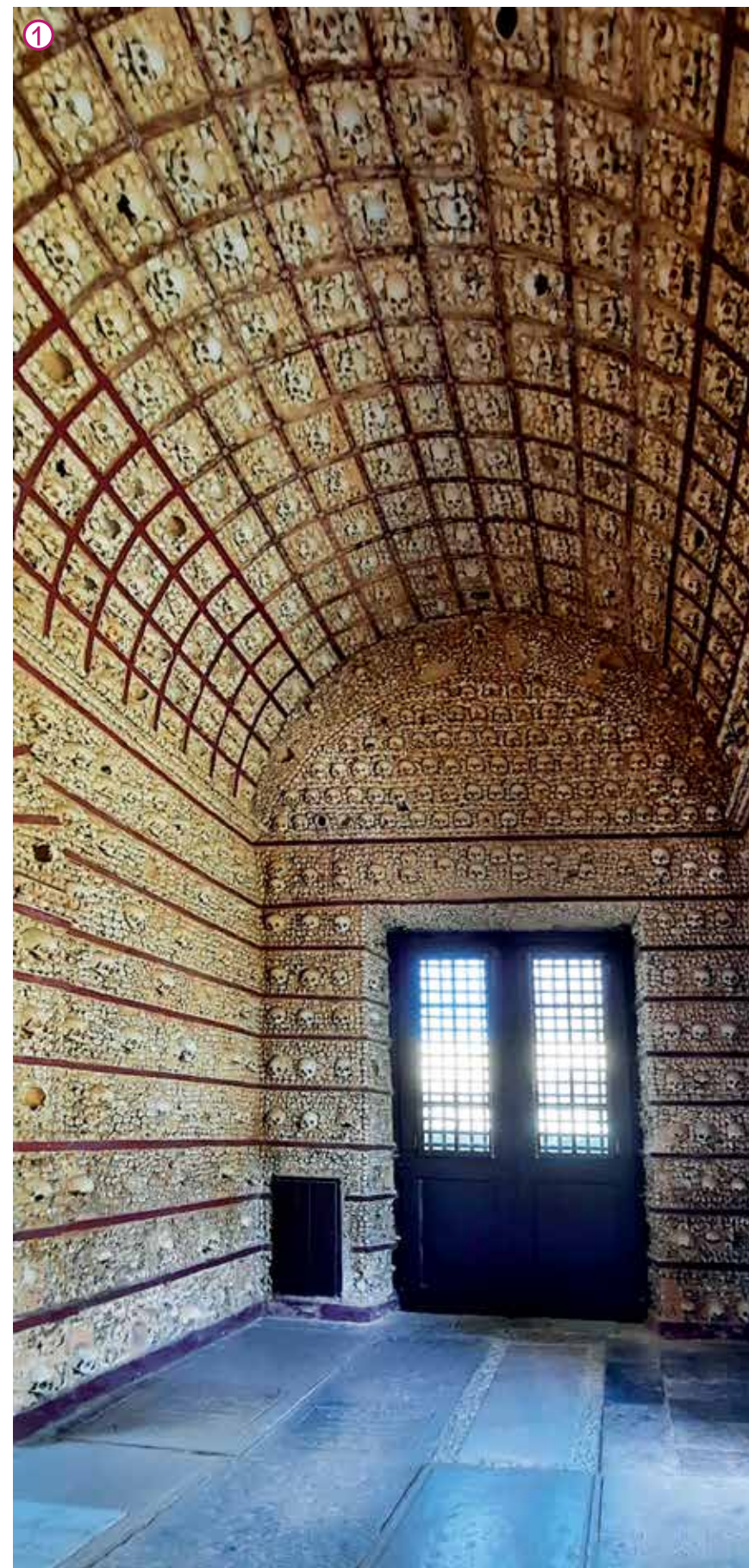
כנסיית
שרידי
העצמות
בדרום
פורטוגל

"עצור וקח בחשבון שגם אתה תגיע למצב הזה!"

כנסיית
שרידי העצמות
בדרום פורטוגל

כתב: עמרי גלפרין
צילמו: אורית ועמרי גלפרין

"להיכנס או לא להיכנס?"

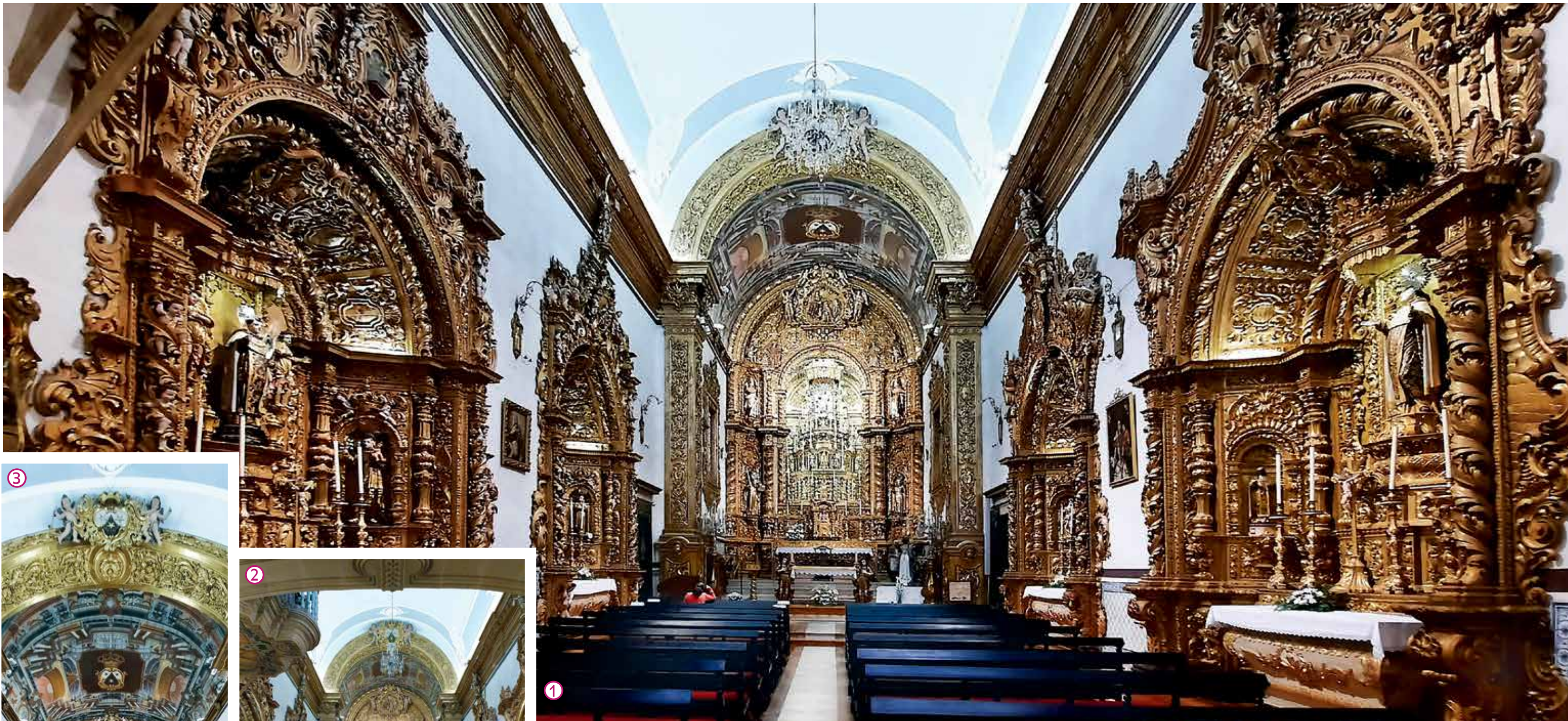
אלה התחושות של כמעט כל מי שמבקרים בכנסייה המפוארת בעלת השם הארוך:

The Church of the Vener vel Ordem Terceira de Nossa Senhora do Carmo.

המוות הוא אומנם התחנה האחרונה של החיים, לפחות אלה הגשמיים, ובמרבית התרבויות המנהג המקובל הוא "להעלים" את הגופה במגוון דרכים: לקבור, להטמין, לשרוף אותה. הגופה או העצמות לא נוכחות פנים אל פנים, גם אם לעיתים שומרים בכד שאריות אפר. אבל שימוש בעצמות כדקורציה? זה בהחלט מאפיין תרבותי שאנחנו לא מורגלים בו, אם כי בתרבויות מסוימות ניתן למצוא עיסוק ישיר כזה במוות, ואף קיצוני ובוטה יותר. המפגש עם המוות מעלה תמיד חששות ותהיות, וכשהוא חשוף וישיר כל כך הוא בהחלט הופך מעט את הבטן.

ומה בקשר לביקור בכנסייה שאזור שלם בתוכה מצופה עצמות אדם וגולגלות? בעיני רבים זה אולי צעד אחד רחוק מדי. אצלי, בכל אופן, הסקרנות גברה על הלבטים, ומצאתי את עצמי עולה בגרם המדרגות ונכנס אל הכנסייה המרשימה. כעת המרחק מהיכל המוות המקומי והמסקרן, שבאחד מחדריה האחוריים, קרוב מתמיד.

②① בחצר האחורית של הכנסייה נמצאת קפלת העצמות. הקפלה הזאת היא מוקד משיכה לעשרות אלפי תיירים המגיעים מדי שנה לצפות בעיצוב הלא שגרתי והמסקרן העשוי שלדי אדם.

3

2

1

..... 321

המבנה המרכזי של הכנסייה עשיר הן מבחינה עיצובית והן מבחינת החומר העיצובי, שכן זהב אמיתי שיובא מברזיל מצפה חלקים ניכרים מהכנסייה ואף מעטר דמויות מן התנ"ך ומהברית החדשה.

שבישראל - קרוי "גברתנו על הכרמל". משם גם נלקח שמה של הכנסייה הפורטוגלית שבה ביקרתי.

את הכנסייה בעיר פארו, שנחשבת לחשובה מאוד במורשת הדתית והאמנותית של אזור אלגארבה, החלו לבנות בשנת 1713, לאחר שהבישוף המקומי, אנטוניו פריירה דה סילבה, דאג לרכוש את האדמה שעליה הוקמה, והיא נחנכה שש שנים מאוחר יותר. בתצורתה הראשונה היא החזיקה שנים מעטות יחסית, שכן בשנת 1755 התרחשה רעידת אדמה שבעקבותיה עברה הכנסייה שיפוץ ייסודי, חיצוני ופנימי.

כן, הכול זהב

בחזית הכנסייה, בכל אחת מפינות המבנה, שני מגדלי פעמונים תאומים, עם עיצוב בארוקי, שלעיתים הופכים לאתר קינון לחסידות,

הכול החל בהר הכרמל

בסמוך לרובע ההיסטורי שבמרכז העיר הנעימה פארו (Faro), בירת מחוז אֶלְגָאֶרְבָה (Algarve) שבדרום פורטוגל, ניצבת כנסייה לבנה גדולה ממדים ויפה למראה, הן מבחוץ והן מבפנים. שמה של הכנסייה Nossa de Terceira Ordem Venerável the of Church The Carmo do Senhora, ובתרגום חופשי: "כנסיית המסדר השלישי המכובד של גברתנו מהר הכרמל". אותם הכרמליתים היו נזירים שנהגו להתפלל תוך סגפנות מוחלטת במערות חצובות בהר הכרמל החל מהמאה ה-12, היות שהאמינו שזה היה מקום פועלו של אליהו הנביא. עם התמוטטות הממלכה הצלבנית התפזרו מרבית המאמינים לארצות אירופה. לאזור הכרמל בישראל, מבחינת המאמינים, משמעות דתית עמוקה, שכן בתפיסתם הכרמל הוא גם מקום הפולחן הקדום ביותר בעולם המוקדש למריה הקדושה, אימו של ישו, והמנוזר בו לפיכך - זה

האחורית של הכנסייה, רק כ-100 שנים לאחר ייסוד הכנסייה במקור.

במקום שרידי עצמות של כ-1,245 נזירים כרמליתים, בייחוד גולגולות ועצמות גפיים, שנחפרו מבית העלמין של הכנסייה הסמוכה ומעטרת את הקירות של הקפלה הצפופה. מלאכת התקנת העצמות נעשתה על ידי סתתים שהיו שייכים למסדר הכנסייתי, והן מסודרות במרווחים קבועים וסימטריים להפליא ומודבקות במלט.

מטרת קפלת העצמות היא להדגיש את תקופת החיים הקצרה של הקיום האנושי ואת הצורך לחיות חיים מלאים בטוב ובאמונה, כדי למנוע הגעה אל נצח הגיהנום. יש שחושבים שמטרה מעשית ומשעשעת הייתה אולי פינוי מקום בבית העלמין העמוס, כאקט של קבורה משנית במעין גלוסקמת ענק, שכן זהו היכל עצמות של ממש.

גילופי הקפלה של הכנסייה אף הם יפהפיים ומבשרים מעבר אמנותי מהבארוקיות אל הרוקוקו, כאשר שני הזרמים האמנותיים מצויים במאפייניהם המובדלים באותו החלל. גם עוגב מזהב ורחב מידות מצוי בכנסייה, ובימי תפילות ומיסות הוא בשימוש גם כיום. כל תצוגת העושר הזאת מעידה על תקופה של שגשוג בסביבה זו במהלך המאה ה-18, תקופה שבה תושבים רבים מכל רחבי אלגארבה דבקו בהליכה אחר המסדר השלישי, והייתה לכך השפעה חברתית עמוקה על כל האזור, ובמיוחד בקרב בני המעמד הגבוה.

קריפיות כמקור משיכה לתיירים

הכנסייה אכן מרשימה ומציגה שפע עיצובי ועומק תרבותי ואמנותי, אך כפי הנראה החלק המשמעותי בה שמושך תיירים נמצא דווקא ב"קפלת העצמות" (Ossos dos Capela), שהוקמה בשנת 1816 בחצר

ומתחתם חלונות גדולים. מבחינת התבוננות היסטורית-אמנותית הכנסייה משמשת תזכורת נוכחת להשפעה הבארוקית על הסביבה. ברגע שנכנסים לחלל המרכזי של הכנסייה מתמלאים תחושת התפעלות, למראה העושר הרב של גילופי העץ והמזבחות הצבועים זהב. כל אלה הם פרי יצירתו של האמן הנודע ביותר בתקופה זו בכל מחוז אלגארבה, מנואל מרטינס, שפעל לקשט את הכנסייה במשך שנותיים, בשנים 1936-37. הזהב הובא במיוחד מברזיל, וציפו בו בין השאר דמויות תנ"כיות וכאלה מהברית החדשה.

① עצמותיהם וגולגולותיהם של 1,245 נזירים מעטרות את קפלת העצמות,

בסדר מופתי ובסימטריה מלאה.

② פסל צליבת ישו בחלל הכנסייה. על פי המאמינים בנצרות, זהו האירוע המסיים את חייו הארציים של ישו, והוא נחשב לשלב הכרחי בדרך לגאולת בני האדם.

.....
 ②① כשיוצאים מהכנסייה ומקפלת העצמות הייחודית עולות בהחלט מחשבות על החיים ועל תומם. על הקיר, בכניסה לקפלת העצמות, חקוק המשפט: "עצור כאן וקח בחשבון שגם אתה תגיע למצב הזה..."

כדאי לדעת:

- **שעות פתיחת הכנסייה לתיירים (מתעדכנות מעת לעת וכדאי לוודא)**
- **בחודשי החורף:** בימים שני עד שישי מהשעה 10:00 ועד 13:00 וכן מהשעה 15:00 ועד 17:30. בימי שבת מהשעה 10:00 ועד 13:00.
- **בחודשי החורף:** בימים שני עד חמישי מהשעות 10:00 ועד 13:00 וכן מהשעה 15:00 ועד 18:00. בימי שבת מהשעה 10:00 ועד 13:00.
- **כתובת הכנסייה:** Largo do carmo, 8000-148, Faro in Portugal
- **טלפון לבידורים:** +351-289824490
- **מחיר כניסה לאדם (רק מבוגרים משלמים):** 2 יורו
- **טיפ חשוב וכללי:** מעבר לביקור בכנסייה, העיר פארו הנה מקסימה וכדאי בהחלט לשקול טיול ואף לינה בה. 📍

בטרם נכנסים לתוך הקפלה מופיע על מפתן הכניסה שלט דרמטי בפורטוגזית: Considerar que a este estado hás-de chegar, שמשמעותו: "עצור כאן וקח בחשבון שגם אתה תגיע למצב הזה", ובפשטות: גם המבקר יהיה פעם ערמת עצמות, וכדאי לנצל את המיטב עוד בחיים. בעודי שואל תייר פורטוגלי לפשר תרגום השלט, אני שומע לפתע מגן ילדים סמוך כמה פעוטות משתובבים להנאתם כשהגגנת גוברת עליהם בקולה הרם. זו בהחלט הייתה תחושה סוריאליסטית שבין תחילת החיים לבין השאריות שלאחריהם.

כנסיית המסדר השלישי של הגברת המכובדת מהכרמל בעיר פארו היא לא היחידה בעולם שבה משתמשים בשיירי עצמות אדם כמאפיין דקורטיבי. למבקרים בפורטוגל כדאי לדעת שיש עוד כמה כנסיות מעין אלה, שהמפוארת מביניהן, על פי התיאורים, היא בעיר אבורה (Évora), 200 ק"מ צפונית לזו שבפארו.